

БРАТ ПЕРЕВЕРТНЯ*

ДВЕРІ, дерев'яні двері до малого будиночка. Двері, які я колись пофарбував зеленим, наче трава. Тепер фарба облущується, вицвіла, як луки восени. Постукати чи ні? Чи впізнає мене моя мати? Двадцять років тому я пішов з дому в солдати. Тепер повернувся. Вона, мабуть, чула мої кроки. Двері відчиняються. Маленька жінка. Ледь упізнаю її. Волосся посивіло, прибране у щільний вузол. Вона носила його розпущеним — чорне волосся, таке чорне, як ніч. Її очі оточують зморшки, вуста зібгані у похмуру гримасу. Зацікавлено дивиться на мене, майже з надією. Я відчуваю, що вона не наважується сподіватись. Простягаю руки. «Мамо».

Вона скрикує і валиться навколішки, торкається моїх ніг, повільно зводиться, торкається грудей, потім — волосся, голубить моє обличчя, майже так, ніби вона сліпа і хоче розпізнати кожну мою найдрібнішу рису. Потім дивиться мені в очі.

«Це ти, Джонні? Справді ти?»

«Так, мамо. Я. Я повернувся».

«Я думала, ти загинув. — Сльози котяться її щоками. — Заходь. Ти вдома».

Далі вона мене обнімає, щільно тулить до грудей, обплітаючи руками. Врешті-решт, відпускає і веде до

* Це оповідання навіяла англійська народна казка, яку розповіла 1908 року Джейн Проберт і записала у збірці «Фольклор Герефордширу» Елла Мері Летер 1912-го. Була перевидана у “The Penguin Book of English Folktales”, ed. Neil Philip, 1991, pp. 311–312 під назвою «Чарівний перевертень». (Прим. авт.)

будинку. Дім зовсім не змінився. Дерев'яний стіл з чотирма стільцями довкола. Камін з казанком, що висить над місцем для вогню. Два зручних крісла біля каміна і ще одне — в кутку біля дверей. Вогонь зараз не горить. Пообідній час. Все одно досить тепло. Насправді в кімнаті душно. У ніс б'є пліснявий сморід.

Чую пхикання, а потім — нетерплячий плач, начебто дитячий. Коли я пішов з дому, мій брат був немовлям. Мабуть, він одружився і вже має власних дітей.

«Хто це?» — запитую.

«Ти ж не забув свого брата Віллі».

«Віллі? Йому вже мало б виповнитися двадцять років».

Помічаю колиску в кутку і пряму до неї. Нахиляюся, щоб зазирнути. Там — дитина, але не пухкенький брат, який лебедів, сміявся і якого я пам'ятаю, а якесь створіння з виснаженим старим обличчям і зморшкуватим тілом. Біде, худе, заходиться плачем.

«Що з ним сталося, мамо?»

«Нічого. З ним усе гаразд. Він просто трохи хворобливий, тільки й усього».

Дивлюся на нього ще раз. Він не зводить з мене очей, його темні очі блищать зловісною підступністю. На якусь мить бачу вишкір, лиховісний посміх, проникливий дорослий погляд. Відчуваю, як тілом повзуть сироти.

«Це перевертень, мамо. Нам треба його позбутися».

«Не кажи такого про брата. — Вона біжить до колиски, гойдає її туди-сюди, заспокоїливо гладячи Віллі. — Не хвилюйся, любий. Твій брат так довго тебе не бачив. Він не розуміє».

«Мамо, чому він не сидить і не їсть сам? Він уже повинен уміти ходити й говорити. Він має бути надворі й різати хмиз для твого коминка або працювати, щоб принести

в дім грошей. Відтоді, як помер батько і я пішов із дому, минуло двадцять літ. Він мав піти, щоб стати вояком, одружитися, народити власну дитину».

«Він просто слабенький, Джонні. Він завжди таким був».

«Коли я йшов, з ним усе було гаразд. Здоровий і дужий».

«Ось, любий. Сядь і щось поїж. Я дам Віллі кашки».

Мати збирає мені на стіл картоплю і бурячки з власного городу. «Вибач, сонечко, я не сподівалася, що ти прийдеш. Приготувала б щось святкове. Але ж є ще завтрашній день».

«Все добре, мамо. Дуже смачно». Насправді я дуже голодний і з'їдаю все, що в тарілці.

Віллі невпинно скиглить і скаржиться, поки їсть. Хоче каші ще й іще. Його нічим не наситиш. І все одно він худий та блідий.

«Мамо, а лікар його оглядав?»

«Раніше лікар приходив увесь час, але більше не приходить. Бабця Елдрідж, яка живе біля підніжжя пагорба, іноді навідується, але боїться його. Не знаю, чого б то».

«Ну, я теж боюся. Це ненормально. Щось тут не так».

«Я не вірю, що його підмінили чарівниці, — плаче вона. — Бабця Елдрідж у це вірить, знаю. Вона хоче, щоб я його викинула, тоді справжній Віллі зможе повернутися. Ніби я можу викинути в ліс рідне дитя».

Після вечері я лізу драбиною на горище, де завжди спав. Мені завжди було цікаво весь той довгий час, поки мене не було, чи не віддала вона його Віллі абощо. Але моя мати не змінила тут нічогоісінько. Пам'ятаю блакитне покривало на ліжку, білі фіранки з простої тканини, коричневі стіни. На дерев'яній полиці стоять мої дитячі іграшки — дерев'яний солдатик, іграшковий потяг, кілька кубиків, книжка з казками. Нічого спільного з тим молодим чоловіком, яким я став, — та поки ріс, я не звертав уваги

на кімнату. Ніколи не колекціонував речей і не намагався прикрасити свою спальню, натомість більшість днів проводив надворі. Я б додав зараз трохи чогось барвистого — картини з пурпуровим осіннім листям або фіалкові фіранки, хоча й не планую надовго тут залишатися. Сподіваюся знайти собі дружину і народити дитину. Не таку, як Віллі, двадцятирічне немовля! Я докладу зусиль, аби вберегти свого малюка і не підпустити ніяких фей.

За тридцять хвилин у двері боязко стукають. Мати принесла мені горня гарячого молока. «Ось, золотко, — жебонить вона. — Це допоможе тобі заснути».

Вона подає горня і роззирається по кімнаті. «Я зберегла все так, як тобі подобається».

«Ну, я вже дорослий чоловік, мамо, тому дещо зміню, поки житиму тут».

«Поки житимеш? Хіба ти підеш від нас знову?»

«Я дорослий. Хотів би підшукати собі дружину».

«Не спадає на думку жодна, яка б пасувала тобі, — каже вона з тривогою в голосі. — Хороші вже всі повиходили заміж».

«Ну, може, десь знайдеться гарна вдовиця. Або я міг би оженитися з кимсь молодшим».

«Добраніч, Джонні, — каже вона. Тягнеться і цілує мене в щоку. На очах сльози. — Я так сумувала за тобою. Рада, що ти повернувся».

Уночі я кілька разів чую скигління. Віллі безперечно хворий або зовсім не людина.

Наступного дня іду до пивоварні, де колись працював, щоб перевірити, чи не знайдеться для мене якої роботи. Мій батько більшу частину свого дорослого життя був тут начальником цеху. Власник, містер Белл, кидається

потиснути мені руку. Я радий, що він досі тут. Чоловіка вже трохи пригнув до землі вік, але він і донині сильний та вродливий. «Як же приємно бачити тебе, Джонні. Ласкаво просимо додому!» Він негайно пропонує мені роботу. «Нам потрібна така людина, як ти», — каже, поплескуючи мене по спині. Мені приємно, тож кажу, що почну роботу наступного ранку.

Він знову тисне мені руку. «Радий, що ти повернувся. Мабуть, страшно було пройти всі ті війни. Упевнений: тобі довелося пережити справжні жахіття».

Не відповідаю. Він бачить, що я не хочу про це говорити, і поплескує мене по плечу, перш ніж поміняти тему.

«Джонні, а як там твій брат? Не здивувався, коли побачив його? Я завжди думав, що він також тут працюватиме».

«Так, мене це страшенно непокоїть. Не знаю, що діяти. Мати навіть не визнає, що він хворий».

«Ти не думаєш, що він перевертень?»

«Дуже може бути».

«Є спосіб дізнатися напевне. Пам'ятаєш бабцю Елдрідж? Вона знає, як виявити підмінених дітей. Твоя мати не слухає її, але я раджу тобі зайти до неї».

Мій страх перед старою жінкою видається дурним. Та коли я підходжу до її маленької хатини у самотній місцині за селом, руки тремтять. Пам'ятаю її потворною і з великим носом, а зараз бачу маленьку зморшкувату жінку, яка всміхається, упізнаючи мене.

«Джонні. Як гарно, що ти повернувся. Я казала твоїй матері, що ти колись повернешся».

Вона запрошує мене до своєї затишної хатини і пригощає гарячим чаєм з теплим печивом. Ми мовчки частуємось, а потім вона питає: «Ти, мабуть, прийшов поговорити про свого брата?» Я ствердно киваю.

ПОДАРУНОК НА УРОДИНИ

Ридикюль, дамська сумочка замкнена в труні моєї тітки, похована під землею і наввипередки з її трупом наближається до розпаду. Що з них розкладеться першим, перетвориться на попіл, на порошок? Як древній єгиптянин, вона має щось із собою, річ, яка може стати в пригоді у її мандрівці «на другий бік».

Ця ідея належала моїй матері, ідея, продиктована їй грецьким звичаєм, який у спогадах вона перейняла від своєї матері чи від когось іншого з рідні, а може — з власної уяви. Її сестра померла несподівано, за тиждень до п'ятдесят четвертого дня народження. Мама купила їй на день народження сумочку, але так і не змогла подарувати, таку саму сумочку з крокодилячої шкіри, яку мала сама і якою так захоплювалася Кел.

Коли минув перший шок від смерті Кел і ми плачучи сиділи у тітчиній вітальні, моя мати скрикнула: «Ой ні, ой ні».

«Що сталося?» — я кинулась до неї, думаючи, що вона раптово вийшла із заціпеніння й усвідомила, що її сестра справді померла.

«Сумочка», — тремтячим голосом сказала вона.

«Яка сумочка?»

«Я купила для Кел сумочку на її день народження».

«Може, залишиш її собі».

«Ні, ти не розумієш. Я купила їй подарунок і не подарувала. Тепер вона повернеться з того світу по мене, забрати мене із собою».

«Навіщо твоїй сестрі таке з тобою робити?»

«Так кажуть греки. І це правда. Може, вона заздрить, що померла, а я — жива. А може, це не вона повертається, а злий дух чи диявол в її подібі. Той дух прийде по мене». Вона все плакала, а потім перестала. «Я знаю, що зроблю. Я віддам їй того ридикюля зараз. Покладу його їй у труну».

«А тобі дозволять це зробити?» — здивувалась я, бо вже кілька разів стикалася з позбавленими логіки правилами наших традицій поховання.

«Я їх змушу. Джеррі це зробить для мене. Ми знайомі багато років».

Пізніше, перш ніж вирушити до бюро ритуальних послуг, вона подалася до спальні і повернулася із сумкою, у якій, очевидно, лежав ридикюль. Її губи були щільно стиснуті від рішучості, тієї рішучості, яку вона продемонструвала директорів похоронної контори Джеррі, щойно ми приїхали. Я розсердилася на неї. Її сестра, моя тітка, яку ми так любили і якої нам обом так відчайдушно бракуватиме, померла, ми ось-ось побачимо її мертве тіло, і це мене лякало, бо я не хотіла вірити у її смерть, а тепер муситиму прийняти це, і тут моя мати затіяла суперечку з власником похоронного бюро, щоб покласти сумочку в труну, більше переймаючись власним страхом смерті, ніж реальною смертю сестри.

Як я й підозрювала, існував припис, яким це було заборонено. Та врешті-решт Джеррі сказав: «Я відвернуся, а ви нишком покладете її, але заховайте так, щоб я не бачив». Моя мати так і зробила, заштовхавши сумочку з крокодилячої шкіри під рожевий атлас, яким була обшита всередині труна, якраз під ноги Кел, де атлас був зібганий складками і міг бути використаний, аби прикрити якусь

непоказну частину тіла, яку працівник похоронного бюро не зміг оздобити.

Вона зачекала якраз до самого поховання, коли гріб мали запечатати навіки. Я ледь не захихотіла, спостерігаючи, як вона крадькома нахилилася над ногами Кел, трохи підняла одну ногу, заховала сумочку, — вона рухалась, як злодій, що грабує людину, котра просто спить і може будь-якої миті сісти і сказати: «Впіймався». Я сподівалася, що Кел саме так і зробить, — як же ми з нею могли посміятися з того, що виробляла моя мати. Кел завжди нагадувала дитину і любила веселощі. Її мати гукала: «Каліопо, стань зрілою людиною, одягнись як доросла жінка, поведься як слід», — але Кел не подорослішала, тож ми з нею більше нагадували найкращих друзів, ніж тітку та небогу.

Від тієї миті, як я прокинулася, й упродовж похорону я весь час думала про ту сумочку. Вона допомогла мені впоратися з горем, відіграла роль «сміхотерапії». І, безперечно, заспокоїла мою матір. Тепер та могла зосередитися на своєму горі й забути про страх. Привид сестри вже не прийде до неї однієї ночі, не простягне кістлявої руки і не накаже: «Ходімо зі мною».

Тієї ночі, після похорону, я спала як убита і бачила ввісні, як ми з Кел танцюємо на пляжі ча-ча-ча, коли мати розтрясла мене з голосним вереском на вухо. Я не могла зрозуміти, що вона кричить, — вона гукала і плакала.

«Мамо, що сталося?» — я подумала, що ще хтось захворів чи помер.

«Трапилося жакхливе! — Вона так плакала, що я не могла досить довго нічого розібрати з її слів. — Я... Я.... поклала в труну власну сумочку замість тієї, що купила для Кел. У ній всі мої кредитки, водійські права і трохи грошей».

«Як ти примудрилася?»

«Я так нервувала. І залишила свою сумку, а я ж думала — то моя, вдома, взяла з собою тільки ключі і кілька «Клінексів» у маленькому ридикюлі. Замість того, щоб схопити сумочку Кел, я, мабуть, схопила власну. Не знаю, як я таке зробила. А потім увечері зазирнула у свою сумку, щоб подивитися на фото Кел, яке ношу в гаманці, — не могла спати, я так сумую за нею, — і побачила, що там порожньо! Сумочка Кел! А моя власна — у викопаній ямі біля мертвого тіла!»

Я уявила запечатаний гріб у могилі. «Може, вони ще не закопали труни. Вони могли б відкрити її на наше прохання, і ти могла б поміняти сумочки місцями».

«Ні, ні. Хіба ти не розумієш, що це означатиме? Забрати подарунок, який я їй віддала? Вже не кажучи про святотатство відкривання гробу після поховання. Вона точно прийде по мене. Я помру насильницькою смертю, бо скою гріх щодо неї».

Мені завжди хотілося мати сестру, та тієї миті я порадила, що її в мене немає. Оце такими мають бути стосунки між сестрами? Така загроза, такий страх, таке жадання заволодіти власністю та обставинами одне одного, таке наполягання на тому, аби все було спільним, навіть смерть?

Я вже прокинулася, однак ще не настільки, аби думати чітко. «Нумо зробимо кави», — наполегливо запропонувала я і вивалилася з ліжка, щоб відвести матір до кухні. Почала готувати каву і спробувала обміркувати логічний спосіб розв'язати цю дилему.

«А Кел розсердиться на такий подарунок, який ти їй зробила, — власну сумочку з усім, що там було? Хіба поганий подарунок? Вона ж не прийде по тебе тепер, правда ж?» Звісно, мені кортіло сказати, що все це — маячня, та я не зробила цього — вона все одно ніколи мене не слухала.